

А. Р. Дунська,
к. е. н, доцент кафедри менеджменту, НТУУ "КПІ"

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтовано вплив інновацій на розвиток промислового підприємства. Визначено сутність інноваційного механізму. Систематизовано ключові проблеми формування інноваційного механізму розвитку промислових підприємств в Україні. Сформулювало напрями вдосконалення інноваційної сфери з метою підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на світовому ринку.

It was proved the influence of innovation on the development of industrial enterprise. The essence of innovation mechanism was defined. It was systematized key issues of forming of innovative mechanism of industrial enterprises in Ukraine. It was formulated the directions of innovative areas to increase the competitiveness of Ukrainian enterprises in the global market.

Ключові слова: інновація, інноваційний механізм, інноваційна діяльність, промислове підприємство, конкурентоспроможність.

ВСТУП

Розвиток світової економічної системи сьогодні базується на двох основних передумовах: інновації та глобалізація. Саме ці фактори не лише складають підґрунтя економічного розвитку країн і регіонів, а й визначають можливість подальшого існування на ринку окремого підприємства як частини більш глобальної економічної системи. Інноваційний розвиток та глобалізаційні тенденції в сучасному світовому економічному просторі змінюють характер конкурентної боротьби між підприємствами, вимагають перегляду їх конкурентної політики, ініціюють пошук найбільш сучасних і ефективних механізмів управління розвитком підприємств. На рівні підприємства ключовою проблемою сьогодні є необхідність формування інноваційного механізму, який буде спроможний забезпечити міжнародну конкурентоспроможність підприємства.

Останнім часом суттєво збільшується кількість публікацій, присвячених проблематиці інноваційного розвитку, але наукових праць, що розглядають інноваційні механізми розвитку підприємств, досить невелика кількість. Так, окремі аспекти інноваційного механізму розвитку промислового підприємства розглядалися в роботах Г.Д. Ковальова (введено поняття інноваційних комунікацій, логістичних іннова-

ційних функцій, логістичних інноваційних операцій) [1], П. Шеко (визначені фактори процесу інноваційної діяльності: світовий поріг знань, інноваційні фінансові ресурси, інноваційні підприємці, поле інноваційної активності, інноваційний клімат) [2], А.А. Дагаєва (виокремлено венчурний механізм освоєння нововведень, механізм приватних капіталовкладень в НДДКР, механізм активізації регіональних науково-технічних ресурсів, механізм технологічних трансферів) [3].

Серед вітчизнаних науковців, що займаються питаннями інноваційного розвитку промислових підприємств, слід відзначити дослідження Гриньова А.В., Ілляшенко С.М., Федулової Л.І. [4; 5; 6].

Проте, незважаючи на достатньо ґрунтовні і різнопланові дослідження складових інноваційного розвитку, відсутнє наукове визначення інноваційного механізму розвитку підприємства та не досліджені питання щодо можливості формування ефективного інноваційного механізму.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Отже, мета даної статті полягає у визначенні проблем побудови інноваційного механізму розвитку сучасних промислових підприємств в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У першу чергу, конкретизуємо розуміння категорії "інноваційний механізм". В технічних науках механізм розглядають як сукупність деталей, що виконують необхідні рухи, пов'язані між собою і використовуються для передачі та перетворення руху. Виходячи з цього, інноваційний механізм можна визначити як сукупність взаємозв'язаних важелів, що забезпечують здійснення інноваційної діяльності, її стимулювання та регулювання. Отже, проблеми, що на даному етапі перешкоджають побудові ефективного інноваційного механізму розвитку промислових підприємств, витікають із сучасного стану інноваційної діяльності в країні.

Сьогодні стан інноваційної діяльності в Україні можна визначити як кризовий. Якщо в економічно розвинених країнах 85—90% приросту ВВП забезпечується шляхом експорту високотехнологічної продукції, в Україні ж, за оцінками експертів, пороговий рівень існування інноваційної моделі економіки визначається 40% інновативності, а фактичний рівень забезпечення економічного росту за рахунок технологічних нововведень української економіки коливається в діапазоні лише 5—10% [7].

Вітчизняне промислове виробництво має досить низький рівень наукоємності. Економіка України здебільшого представлена низькотехнологічними галузями: добувна і паливна; харчова, легка промисловість, агропромисловість. Майже 95% промислових підприємств виробляють продукцію, що властива 3-му та 4-му технологічним укладам.

У запропонованій Експертною Комісією ЄС системі європейського інноваційного індексу, що введений з метою з'ясування відносних позицій кожної країни в області інноваційного розвитку, Україна разом з більшістю країн Центральної і Східної Європи знаходяться в групі держав, що йдуть навздогін. На Європейському інноваційному табло перед нашою країною містяться ще 3 групи країн: країни-лідери, країни — "послідовники", країни — "помірні інноватори". Це свідчить про досить низькі позиції України у сфері інновацій в порівнянні з іншими країнами світу [8].

За даними останнього звіту Всесвітнього економічного Форуму про глобальну конкурентоспроможність 2010—2011 рр., Україна посіла лише 89-е місце серед 133 країн проти 82-го місця у 2009—2010 рр. (72 місце у 2008—2009 рр.) [9].

Рейтинг України за підіндексом "інновації" у 2010—2011 рр. знизився до 63-го місця проти 62-го у 2009—2010 рр. На зниження цього рейтингу вплинуло погіршення його складових, зокрема: інноваційна спроможність (37-е місце проти 32-го), якість науково-дослідних інститутів (68-е місце проти 56-го), взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері досліджень і розвитку (72-е місце проти 64-го), державні закупівлі новітніх технологій і продукції (112-е місце проти 85-го) (табл. 1).

Зазначені негативні тенденції в інноваційній сфері України, за оцінками міжнародних інститутів, підкріплюються і внутрішньодержавними статистичними даними.

Таблиця 1. Підіндекс "інновації" та його складові для України протягом 2008—2011 рр. [9]

	2008—2009		2009—2010		2010—2011	
	Рейтинг з 134 країн	Бал (1-7)	Рейтинг з 133 країн	Бал (1-7)	Рейтинг з 134 країн	Бал (1-7)
Інновації	52	3,4	62	3,21	63	3,11
Інноваційна спроможність	31	3,8	32	3,7	37	3,5
Якість науково-дослідних інститутів	48	4,2	56	3,9	68	3,6
Видатки компаній на дослідження і розвиток (ДіР)	52	3,3	68	3,0	69	3,0
Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері ДіР	49	3,6	64	3,5	72	3,5
Державні закупівлі новітніх технологій і продукції	54	3,7	85	3,3	112	3,1
Наявність вчених та інженерів	54	4,4	50	4,4	53	4,3
Кількість патентів, отриманих у США (на 1 млн населення)	65	0,3	64	0,5	64	0,4

Так, аналіз інноваційної активності українських підприємств показав її нестабільність. Кількість підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, скоротилась протягом 2008—2009 років і зростала протягом 2010—2011 р. (табл. 2).

Як видно з таблиці, 73% від загальної суми витрат на інноваційну діяльність спрямовується фактично на оновлення виробничої бази, оскільки виробничі потужності в цілому по промисловості достатньо зношені. На дослідження і розробки витрачається лише 7,5%, на закупівлю нових технологій — 2,3%. Така структура інноваційних витрат свідчить, що підприємства зорієнтовані здебільшого на вирішення поточних проблем, досягнення короткострокових результатів, а не на перспективу. Підприємцям простіше закупити нове обладнання і опанувати виробництво нової для даного підприємства продукції, відзначивши ці витрати як інноваційні, аніж витрачати кошти на дослідження, які не завжди можуть принести швидкий комерційний успіх.

Також аналіз статистичної інформації показав поступове зниження інноваційної активності саме промислових підприємств (табл. 3) [10].

Як свідчать статистичні дані, надзвичайно мала кількість підприємств опановують інновації: протягом останніх п'яти років лише 10—12,8%, що в 3—4 рази менше, ніж в інноваційно розвинутих економіках. Проте варто відмітити тенденцію до зростання інноваційно активних промислових підприємств за останні три роки. Поряд з цим, протягом досліджуваного періоду спостерігається скорочення питомої ваги інноваційної про-

Таблиця 2. Інноваційна активність

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками					
			дослідження і розробки	у тому числі		придбання нових технологій	придбання машин, обладнання та програмного забезпечення з упродовженням інновацій	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР			
	%	млнгрн.						
2007	14,2	10850,9	986,5	793,6	192,9	328,4	7471,1	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	7664,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	4974,7	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	5051,7	1855,8
2011	16,2	14333,9	1079,9	833,3	246,6	324,7	10489,1	2440,2

Таблиця 3. Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації. %	Впроваджено нових технологічних процесів	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8

Таблиця 4. Фінансування інноваційної діяльності

Джерела	Роки									
	2007		2008		2009		2010		2011	
	Млн грн.	%	Млн грн.	%	Млн грн.	%	Млн грн.	%	Млн грн.	%
Власні	7999,6	73,7	7264,0	60,6	5169,4	65,0	4775,2	59,4	7585,6	52,9
Державного бюджету	144,8	1,3	336,9	2,8	127,0	1,6	87,0	1,1	149,2	1
Іноземних інвесторів	321,8	3,0	115,4	1,0	1512,9	19,0	2411,4	30,0	56,9	0,4
Інші джерела	2384,7	22,0	4277,9	35,7	1140,6	14,3	771,9	9,6	6542,2	45,7
Загалом	10850,9	100,0	11994,2	100,0	7949,9	100,0	8045,5	100,0	14333,9	100,0

дукції в промисловості. В 2010—2011 р. цей показник був на рівні 3,8 %. Для порівняння: питома вага реалізованої інноваційної продукції в промисловості Росії в минулому році становила 5% [11], за даними Белстата, питома вага відвантаженої інноваційної продукції в Білорусі зросла в 2011 р. до 17,4%.

За висловом президента Центру антикризових досліджень Ярослава Жаліла, "треба враховувати, що специфіка та спеціалізація української продукції така, що, значна частка — це сировина, мінеральні ресурси, аграрна продукція. Тому інноваційності досягти надзвичайно важко. Проте треба прагнути до рівня, який прийнятний світовим зразкам. Щонайменше, частка інноваційних підприємств має становити 30—40%"

Основною перешкодою для активізації інноваційної діяльності в Україні вважається недостатнє фінансування даного напрямку. За даними Держкомстату, фінансування інноваційної діяльності протягом останніх 5 років здійснювалось головним чином власними силами підприємств, проте в 2011 р. суттєво збільшилась питома вага інших джерел фінансування інноваційної діяльності в загальному обсязі (табл. 4).

На думку багатьох дослідників проблем інноваційного розвитку економіки України, ключову роль у фінансуванні інноваційних розробок та проектів повинна взяти на себе держава. В нашій країні критично мало коштів спрямовується державою на інноваційну діяльність. Відповідно до Закону України "Про наукову та науково-технічну діяльність", бюджетне фінансування даного напрямку має становити 1,7% від ВВП України. В 2011 р. державне фінансування інноваційної діяльності становило 0,3% реального ВВП, в той час як в економічно розвинених країнах, таких як Японія, США, Німеччина, обсяг витрат коливається від 2,5% до 4%.

Однак, на мою думку, збільшення державної фінансової підтримки інноваційної сфери принципово не змінить характер інноваційної діяльності. Більш вагомою може стати робота владних інститутів у напрямі створення інноваційно сприйнятливої атмосфери діяльності для сучасних промислових підприємств. Інноваційну економіку неможливо по-

будувати лише на основі збільшення бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності, державного замовлення на проведення наукових досліджень або вдосконалення законодавчої бази. Функції держави мають охоплювати побудову інноваційної інфраструктури, формування інститутів розвитку економіки, кластерну політику тощо.

На жаль, всі спроби щодо вдосконалення законодавства, створення технопарків та бізнес-інкубаторів, формування інноваційних кластерів мають безсистемний характер. Надзвичайно парадоксальним є той факт, що витрачаючи кошти на утримання НДІ, держава майже не користується таким потужним важелем науково-технічної політики, як державне замовлення на високотехнологічні винаходи. За цим показником Україна посідає одне з найнижчих місць у глобальному рейтингу конкурентоспроможності ВЕФ — 112-те [12].

Для реалізації принципових змін у характері здійснення інноваційної діяльності з подальшим про-

суванням у напрямі побудови інноваційної економіки всі елементи інноваційної системи необхідно об'єднати в єдиний інноваційний механізм, що здатний сформувати інноваційне бізнес-середовище, забезпечити підтримку інноваційному бізнесу та стимулювати відновлення інновацій.

Для побудови інноваційного механізму необхідно не лише визначити правильний набір елементів інноваційної системи, а, перш за все, забезпечити узгоджене прийняття рішень як на рівні держави, так і на рівні окремого підприємства, що здійснює інноваційну діяльність, причому рішення ці мають бути спрямовані на вирішення нагальних проблем, що гальмують інноваційний розвиток економіки.

Найважливішою проблемою, що перешкоджає активізації інноваційної діяльності в країні, є, на мій погляд, нерозуміння сучасними підприємствами ролі інновацій в конкурентній боротьбі. Науковці установи, зосереджені на здійсненні фундаментальних досліджень, зайняті сьогодні своїм виживанням, підтримкою досягнутого науково-технічного рівня. Станом на 2011 р. в нашій державі налічується 1255 наукових установ, більшість з них фінансується з бюджету [10], тобто, виходячи з обсягів бюджетного фінансування, кожна установа щороку отримує близько 1—2 млн грн. Очевидно, що ґрунтовних наукових результатів, розробок з високим рівнем новизни за ці кошти не отримати. Підприємці, що мають можливість втілювати результати наукових розробок, не відчують їх комерційного успіху, а тому і не квапляться впроваджувати їх у виробництво. Кількість закінчених і прийнятих замовниками розробок з нових видів техніки і технологій скоротилася за останні 10 років у 4,8 рази, а розробок з використанням винаходів — у 7,5 разів. Розрив у системі "дослідження — комерціалізація" збільшується.

Побудова інноваційного механізму розвитку промислових підприємств має ґрунтуватися на трьох основних підвалинах:

- 1) інноваційний попит передбачає збільшення попиту на інноваційні продукти, технології, знання;
- 2) інноваційна пропозиція передбачає здійснення суб'єктами підприємницької діяльності інноваційної діяльності з метою посилення своїх позицій в конку-

ретному середовищі за рахунок збільшення пропозиції інноваційної продукції;

3) інноваційне регулювання охоплює заходи на національному та регіональному рівнях, спрямовані на вдосконалення інноваційного законодавства, створення інноваційної інфраструктури, підвищення науково-технічного потенціалу країни за рахунок бюджетного фінансування.

Досвід економічного розвитку країн світу свідчить, що подолання низької конкурентоспроможності та набуття рівноправної участі вітчизняних виробників у міжнародній кооперації на вигідних умовах як для підприємців, так і для держави може відбуватись при таких порогових значеннях, якщо: частка обробної промисловості в загальному обсязі промислової продукції не менша за 70%, а частка машинобудування — 20%; витрати на НДДКР — 2% ВВП; знос основних фондів не перевищує 50%; обсяг ВВП на душу населення від середнього по "сімці" розвинутих країн не менший за 50%, а його щорічний приріст перебільшує 3%; тінювий сектор економіки не перевищує 10% ВВП; вітчизняні валютні кошти повертаються з-за кордону; інфляція не перебільшує 3,1% на рік і ціни стають стабільними. Зростання експорту наукоємних, високотехнологічних товарів та послуг (тобто частка в експорті високотехнологічної продукції) є не меншою за 15%, а продукції машинобудування — 40%; наявність імпорту у внутрішньому споживанні не перевищує 25,0% [13].

Наведені цифри — це фактично ключові орієнтири, досягнення яких є зумовленою необхідністю для нашої країни. В іншому випадку криза в інноваційній сфері буде лише загострюватись.

Визначене підґрунтя для формування інноваційного механізму розвитку промислових підприємств — інноваційний попит, інноваційна пропозиція, інноваційне регулювання — необхідно, в першу чергу, розробляти і стимулювати в тих галузях економіки, де Україна має потенціал розвитку міжнародної конкурентоспроможності. Державна підтримка у вигляді бюджетного фінансування, законодавчої бази, інноваційної інфраструктури повинна мати цільовий характер. Обмежені державні фінанси доцільно спрямовувати не на науку і інновації загалом, а на конкретні цільові програми промислового характеру, результатами виконання яких можуть стати інновації з високим рівнем новизни, цікаві не лише на внутрішньому ринку, а, в першу чергу, на світовому ринку.

Ще однією суттєвою проблемою вітчизняної промисловості є орієнтація на виробництво продукції з низькою доданою вартістю. У виробників простежується низька орієнтація на кінцевого споживача, на його вимоги і бажання. Споживацькі товари, що пропонують українська промисловість, не цікаві закордонним споживачам. Український експорт — це в основному сировина, напівфабрикати, продукція агропромислового комплексу. Всі ці статті не містять високої доданої вартості, а тому і не можуть принести високих прибутків нашій країні. Збільшення доданої вартості в продукції, що реалізується на внутрішньому і зовнішньому ринку, прямо залежить від характеру інноваційної діяльності підприємств, від їх вмотивованості на здійснення інноваційної діяльності, від їх глибокого розуміння, що інновації є основними важелем підвищення конкурентоспроможності продукції, від їх прагнення отримувати постійний потік прибутку в довгостроковій перспективі, а не орієнтуватись лише на вигреш сьогодні.

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження дало можливість визначити основні проблеми, що перешкоджають сьогодні створенню ефективного інноваційного механізму розвитку промислових підприємств. Науко-

ва новизна полягає в системному погляді на визначення категорії "інноваційний механізм" і виділенні проблем, пов'язаних з його ефективною розбудовою. Також автором вперше визначені підвалини створення інноваційного механізму розвитку промислових підприємств. Практична цінність проведеного дослідження полягає в аналізі і систематизації великого обсягу інформативно-статистичних джерел з метою визначення ключових проблем інноваційної сфери в Україні. Зусилля щодо розвитку інноваційної діяльності в Україні доцільно спрямовувати за такими позиціями:

- створення наукоємних виробництв;
- розвиток інноваційної інфраструктури;
- забезпечення комерціалізації результатів наукових досліджень;
- розширення міжнародного співробітництва в інноваційній сфері;
- вдосконалення державної інноваційної політики;
- захист прав інтелектуальної власності.

Подальші дослідження за даною проблематикою мають бути зосереджені на практичних аспектах формування інноваційного механізму, визначення структурних складових інноваційного механізму і питаннях практичного втілення концепції інноваційного механізму на промислових підприємствах з метою їх ефективного розвитку.

Література:

1. Ковалев Г.Д. Инновационные коммуникации / Г.Д. Ковлев. — М.: ЮНИТИ, 2000. — 288 с.
2. Шеко П. Инновационный хозяйственный механизм // Проблемы теории и практики управления. — 1999. — № 2. — С. 71—78.
3. Дагаев А.А. Рычаги инновационного роста // Проблемы теории и практики управления. — 2000. — № 5. — С. 70—76.
4. Гринов А.В. Управление инновационным развитием промислових підприємств у глобальному середовищі: [монографія] / А.В. Гринов, Т.В. Деділова; Харківський національний автомобільно-дорожній ун-т. — Х.: ХНАДУ, 2008. — 148 с.
5. Проблеми і перспективи ринково-орієнтованого управління інноваційним розвитком: монографія / За заг. ред. С. М. Ілляшенка. — Суми: Папірус, 2011. — 643 с.
6. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / А.І. Федулова [та ін.]; ред. А. І. Федулова; НАН України, Інститут економічного прогнозування. — К.: Основа, 2005. — 550 с.
7. Бурлака В. Пріоритети інноваційного розвитку в українській економіці / В. Бурлака // Діловий вісник. — 2010. — № 12 (199) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ucci.org.ua/synopsis/dv/2010/dv1012131.ua.html>
8. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (Проект) Електронний ресурс. — Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920
9. http://www.uintai.kiev.ua/viewpage.php?page_id=432
10. Державна служба статистики України Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.lprime.ru/news/0/%7B42DB7A6C-BADA-4A51-A556-B6BB5FDEFB9B%7D.uif>
12. Семиноженко В. За три кроки до мети // Дзеркало тижня. Україна — № 18 від 20.05.2011.
13. Чижова В.І., Бойко О.М. Інноваційна діяльність у виробничій сфері України. — Режим доступу: http://iee.org.ua/files/alushta/85-4ijova-innov_diya.pdf

Стаття надійшла до редакції 31.07.2012 р.